

gettek: a hosszú epikus szövegek ugyanis alakulás, kopás következtében rövid líraiakkal is váltakozhattak, pótlódhattak. A dramatikus elem pedig a szóbeli előadásnak szoros tartozéka.

A szóbeli előadásnak még több olyan jellegzetességét találhatjuk meg a balladákban, mi még a régi epikának is tulajdona volt. Így pl. az ismétlődő elmondást, elsőszemélyes formát, állandó jelzőket. Erdeme e rövid bevezetőnek az is, hogy — Gyulai ilyenirányú elmunkálataitól eltekintve — első ízben próbálja összefoglalni e szűk keretek között is a balladai verselés fő jellegzetességeit. Egyes részproblémákra ez alkalommal nem szándékozunk kitérni.

A tulajdonképpeni anyag, a szövegek először is meglepnek páratlan gazdagságukkal. A szerkesztők nem kimélték a fáradságot, hogy nem csupán a folyóiratokban, hanem a kéziratokban is meghúzódnak és az eddig még megközelíthetetlen balladaanyagot felkutassák és gyűjteményükbe vegyék. E nagyarányú feltáró munkának lett aztán az eredménye, hogy annyi kitűnő változattal találkozunk egy típuson belül is. A változatoknak ilyen bő közlése egyúttal érzelmetti a népköltészet állandóan változó s csak a változatokban rögzíthető életét is.

Az anyag csoportosítása a szükségnek megfelelően történt: a praktikum volt a szerkesztők legfőbb elve. S míg nem tisztázódik a mi balladaköltészetünkben is egy-némely olyan lényeges kérdés, mint a ballada eredete, fennmaradása és élete, és még nem határolódik el pontosan a rokon műfajoktól, addig jobbra nem is igen lehet számítani. A szerkesztők természetesen nem vállalkozhattak egy ilyen, szélesebb közönséget érdeklő kiadványban e kérdések tisztázására, hiszen ennek hosszú részletmunkálatok során kell végbemennie. A jelen körülmények között, amikor balladakutatásunk még a szomszédos országokhoz mérten is igen lemaradt, e csoportosítás is elfogadható, mégha olyan fából vaskarika-kategória is található benne, mint például „lírai balladák”.

Jegyzetelésük ugyancsak a kitzűzött célukhoz igazodik: a fontos felvilágosítást megadni az olvasónak, anélkül, hogy felesleges, zsúfolt és legtöbbször a laikusnak érthetetlen adathalmazzal elkábítanák a jámbor érdeklődőket. A szép, de töredékesen maradt változatokat is itt közlik.

Jól segíti a tájékozódást a gondosan összeállított „szómagyarázat” és „betűrendes mutató”. Külön ki kell emelni még a bevezető és a jegyzetek szép, költői nyelvét, amely teljesen elűt a szakirodalom eddig megszokott és a be nem avatottaktól olyannyira megcsodált zsargonjától. E szép nyelv méltóan simul a balladák pompás költőiségéhez.

Mindent egybevetve, a „Röpülj páva, röpülj” kiemelkedő jelentőségű balladagyűjtemény, amely a balladakutatás néhány elvi kérdésében éppúgy, mint az anyagválogatás és az elrendezés új változatokat is bőven közlő módszerével úttörő jelentőségű. Eredményeit a következő kutatók akár bevallottan, akár be nem vallottan, nem tudják nélkülözni. A sok felvetett kérdés, mit természetesen itt egyszerre megoldani nem lehetett, remélhetőleg serkentőleg hat a folklórkutatókra és elsősorban a szerkesztőkre, hogy népköltészetünk e rendkívül fontos és gazdag ágával az eddiginél intenzívebben foglalkozzanak és a bevezetőben említett „egyetemes magyar balladagyűjtemény” minél előbb meg is jelenhessen. E gyűjtemény a további munkálatokra jó alapul szolgál. Ugyanakkor alkalmas arra is, hogy dolgozó népünknek, szakembereknek, nem szakembereknek egyaránt, kedves olvasmányává váljék.

Takács Lajos

Moldvai csángó népdalok és népballadák

A Folklór Intézet Kolozsvári Osztályának gyűjteményéből szerk. Faragó József és Jagamas János. A bevezető tanulmányt Jagamas János és Szegő Júlia közreműködésével írta Faragó József. — Bukarest, 1954.

A magyar népköltési gyűjtemények sorában már régóta nélkülözünk az új anyagot hozó területi kiadványokat. Utoljára Berze Nagy baranyai gyűjteménye jelent meg 1940-ben, azt megelőzően pedig 1931-ben Domokos P. Péter moldvai csángó gyűjtése. Láthatóan ellankadt az a nagyarányú gyűjtő és kiadó munka, amely egykor a Kisfaludy Társaság sorozatát és Kálmány kötetét hozta létre. Annál örvedetesebb, hogy az elejtett fonalat van aki felvegye és méghozzá éppen arról a területről, mely minden magyar etnikai csoport közül a legrégebb, hagyományokban leggazdagabb. Még örvedetesebb, hogy alapos zenei gyűjtés és szakszerű lejegyzés a dalok és balladák dallamait is megőrkítette a tudományos követelményeknek megfelelően, s hogy általában szöveg- és zenefolklorista szakszerű gondozásában kerül az anyag az olvasó elé.

Ez a gyűjtés nem magánosok egyéni erőfeszítésének eredménye mint pl. előbb Domokos gyűjtőútjai. A moldvai csángók kutatása ma középponti helyet foglal el a romániai magyarok tudományos munkájában. A néprajzi gyűjtést megelőzte a Kolozsvári Egyetem Nyelvészeti Tanszékének nyelvjárás-kutatása, amelynek során az egész moldvai magyar nyelvterületet feltérképezték, amit eddig ilyen alaposan még senki nem vett számba. Ezután indult meg a Folklór Intézet kolozsvári osztályának gyűjtése, amely a feltárt dialektus-területek legfontosabb pontjain szervezte meg a népdal- és népmese-gyűjtést, s az így összegyűlt hatalmas anyagból válogatták ki kötetünk anyagát.

Ez az anyag zenei és szövegi szempontból egyaránt igen értékes és tanulságos. A zenei rész egyik feltűnő sajátossága a román átvételek nagy mennyisége. A régóta románok között élő csángóság hagyományában ez természetes. Azonban a szigorúan magyar jellegű anyagban is nagyon sok az eddig ismeretlen vagy ritka régies dallam. Az ötfokú dalok közt feltűnőek a skála alsó felében mozgó néhány hangnyi dallamok. Az ötfokú skálán szokatlanabban mozgó dallamok között több szó-végű is van, ami a magyar anyagban régies ritkaság, sőt, mint a szerkesztők rámutatnak a *la*- végű dalok szó-záróhangú változatai arra vallanak, hogy még elég intenzív a szó-hangnem érzése.

Ilyen különlegességektől eltekintve nagy értéke a moldvai gyűjtésnek, hogy szinte az egyedüli anyag, ahol még duskálhatnak a régi stílusú dalok régies, cifrázott előadásában, s az új variánsok sokasága, amellyel a kötet kedveskedik, azáltal is jelentősebbé válik, hogy elég sok közülük nem szerepel Domokos nagy kiadványában.

Szövegek tekintetében nem kevésbé jelentős a kiadvány. Ballada-anya leg-gazdagabb, amit újabb időben felszínre hoztak. Legritkább balladáinkat, mint a „Kömüves Kelemen”-t, „Kádár Katá”-t és hasonlókat alig lehet már felgyűjteni máshol ép változatban. Igaz ugyan, hogy ezeknek a régi balladának itteni változatai nem múlják felül az eddig ismert legszebb változatokat, de legtöbbször teljesebbek, mint Domokos korábbi moldvai szövegei, s mint új változatok egyébként is nagyértékűek. Legnagyobb jelentősége annak a néhány ismeretlen ballada típusnak és töredéknek van, melyről eddig nem is hallottunk a magyar ballada-kutatásban. Ilyen mindenekelőtt a „Halott testvér” (17. sz.) mely mesés elemeket a „halott vőlegény” egyes motívumaival ötvöz össze teljesen egyéni ballada-történetben. Minthogy a szerkesztőknek bizonyára alapos ismereteik vannak a román ballada területén, s még sem tudták kimutatni román megfelelőit, feltehető, hogy ez a balladatípus a csángók alkotása. Viszont nem lehet ugyanezt elmondani „Az öreg Dancia”-ról, mely a magyarság körül északon és délen feltűnik: a Mura mentén és a morva-szlovákoknál. Nem lehetetlen, hogy egy középkori magyar ballada-történetről van szó, mely véletlenül fennmaradt a csángók között töredékeiben. Érdekes a másik két töredék is, az „Ifjú Mátvás király” és a „Tündér Ilona”, melyekben ugyan már felismerhetlenné kopott a balladai történet, de így is kivehető belőlük, hogy valami ismeretlen ballada-típusnak, vagy ballada-részletnek maradványai. Mindenesetre meg kell állapítanunk, hogy nem tekinthetjük még le-zártnak a magyar ballada-kincs ismeretét, s ha törmelékben is, de még sok minden előkerülhet abból a régi gazdagabb motívumkincsből, amely a középkorban népünk ajkán élt, s amelynek a mai balladaanyag nyilván csak kisebb része.

Természetesen ez leginkább Moldvából várható, s legfeljebb a romániai magyarság más régies területeiről, mint a Mezőségről vagy a Maros mentéről.

Az olyan balladák viszont, mint az „Elítelt” (13. sz.) vagy a „Szegény Szabó Erzsí” (16. sz.), amelyek teljesebbek mint az eddig ismert változatok, talán nem a régi teljesség emlékét őrzik, hanem újabb fejlődés termékei.

De a különlegességeket nem számítva, maga az a tény, hogy a régi balladának sok értékes változatát kapjuk e kötetben (nem egynek 3–4 variánsát is) nélkülözhetetlenül és rendkívül jelentőssé teszi a „Moldvai csángó népdalok és népballadák”-at a balladakutatók és balladaolvasók számára. S ugyanezt mondhatjuk el a sok régies és szép lírai szöveg alapján népköltészeti szempontból általában.

A bevezető tanulmány a csángóság történetét és mai életét foglalja össze a rendelkezésre álló adatok alapján, megadja a legfontosabb történelmi, zenei stb. tudnivalókat a népdallal kapcsolatban az olvasónak, s társadalomtörténelmi fejlődésbe állítja be a régi néphagyomány értékeit. Ez a bevezető kitűzött céljának megfelel és hasznos akkor is, ha részletekben vitakozni lehet vele. Magunk részéről nem hisszük, pl. hogy balladáinkat azokhoz az időpontokhoz lehet kötni, amelyekkel a bevezető teszi (s ha megteszi, mindenesetre inkább egyéni találgatás alapján teheti, mint sem az eddigi kutatások eredményeképpen — mint írja). Népköltészetünk értékeinek történelmi-társadalmi indokolását is árnyalatosabban kívánánk, semmint ilyen sommázott érvekkel. Azt is sajnáljuk, hogy a korábbi moldvai gyűjtéseket, különösen Domokos munkásságát

teljesen említés nélkül hagyja a bevezető. Véleményünk szerint semmiféle körülmény nem indokolja ezt az elhallgatást.

Mindez azonban nem von le a kötet nagy értékéből és a szerkesztők munkájának jelentőségéből. A kötet értékes anyagával, gondos feldolgozásával, szép kiállításával, nagy nyeresége a folklórkutatásnak és a népművelésnek egyaránt, bizonyára erősíteni fogja a romániai magyarság szocialista kultúráját és amint értékes bizonyossága, úgy kétségtelenül további erősítője is lesz a román-magyar barátságoknak.

Vargyas Lajos

Kiss Lajos: A szegény emberek élete

Szerk.: Ortutay Gyula. Művelt Nép. 604. l. „Magyar Néprajzi Társaság”. — Budapest, 1955.

A Hódmezővásárhelyen és vidékén élő szegényparasztság viszonyairól két pompás könyvet írt Kiss Lajos, s most e két mű egybefogva, új kiadásában fekszik előttünk. Mint Ortutay Gyula bevezetője írja, „ez a kiadás a két mű rövidített kiadása, anélkül azonban, hogy e művek akár egy lényeges mozzanatát, egy jelentős mondatát kihagyná.” A vállalkozás ebben a formában is jó szolgálatot tesz a magyar néprajz ügyének: egy évek óta elfogyott, klasszikus néprajzi munkát tesz ismét hozzáférhetővé s a hódmezővásárhelyi parasztvilág szegénységének a kiegyezés és a világháború közt kialakult sorsát sok tanulsággal bontja ki a mai olvasó előtt.

Újra élvezzük azt az életteljességet, amely a szerző írásait jellemzi s a magyar néprajzi szakirodalomban nem éppen mindennapos erény. Kiss Lajos Tömörkényre emlékeztető jellemző erővel a vásárhelyi paraszttársadalom „szegény embereinek” különböző típusait mutatja be itt belülről, gondolataik, szavaik járásával, oly módon, hogy életkörülményeik, cselekedeteik is jellemükre utalnak vissza. Az éles szemmel megfigyelt, nem egyszer drámailag plasztikus típusok ábrázolása nyomán pedig egy egész társadalmi osztály műveltsége és életrendje bontakozik ki előttünk az állattartástól a szokásokig és a babonáig, az étkezéstől a népi gyógyító eljárásokig. Úgy érezzük éppen a könyv gazdagsága követeli, hogy az értékes szömagyarzatokon kívül még egy további tárgymutató egészítse ki a későbbi kiadásokat, amely a kötetben hullámzó gazdag anyagban a gyors tájékozódást lehetővé tenné.

Különös örömünk, hogy a kötettel a Magyar Néprajzi Társaság a Művelt Nép könyvkiadóval közösen jelentkezik. Ortutay Gyula bevezetője, amely tudománytörténeti összefüggéseiben rajzolja meg Kiss Lajos pályáját s főként művei első kiadásának körülményeiről közöl érdekes és ismeretlen részleteket, maga is utal rá, mennyi minden rejlik még Kiss Lajos tarsolyában, ami a nyilvánosságot igényli. Bizunk benne, hogy a Társaság és a Művelt Nép szövetsége tartósnak és gyümölcsözőnek bizonyul s eredményesen lendíti előre a néprajzi publikációk ügyét.

Sándor István

Kniezsa István: A magyar nyelv szláv jövevényszavai

I. kötet 1—2. rész. 1043 l. Akadémiai Kiadó. — Budapest 1955

A magyar nyelvészeti irodalom utóbbi éveinek gazdag terméséből is kiemelkedik *Kniezsa István*nak a magyar nyelv szláv jövevényszavaival foglalkozó nagyszabású műve. Ez a munka nemcsak a nyelvészek számára nélkülözhetetlen segédkönyv, hanem a néprajzkutatók sem nélkülözhetik egy-egy kérdés, egy-egy tárgy alaposabb mélyebb vizsgálata alkalmával. Egy ilyen összefoglalás nagy mértékben hiányzott irodalmunkból, s annál inkább értékes ez a munka, mert megírásában a szerzőnek igen sok nehézséget kellett leküzdenie, mely részben az előmunkálatok hiányából adódott, részben abból a tényből, hogy a különböző jellegű szláv és magyar szótárakhoz nehezen férhetett hozzá. De nehézséget jelentett az is, hogy befejezetlen az Etimológiai Szótár, nem jelent meg még a Magyar Nyelvatlasz és nem állott a rendelkezésére kiadott Akadémiai Nagyszótár.